

Arbeid

Blijft de loonstijging binnen de perken?

De ontwikkeling van de lonen, normaal gesproken al bijzonder belangrijk voor de Nederlandse economie, is in het jaar 1992 van extra betekenis. Immers, willen de uitkeringen volgend jaar in de pas blijven lopen met de contractlonen in de marktsector, dan zal de stijging van de lonen beperkt moeten blijven tot tussen de 3,75 en 4%. Bij een hogere loonstijging is er sprake van een de facto ont koppeling. Daarnaast heeft minister-president Lubbers zijn politieke lot verbonden aan de stijging van de lonen: een stijging van "5, 6 of 7%" zal tot het aftreden van de minister-president leiden.

In dit artikel onderzoeken wij of er redenen zijn om aan te nemen dat de loonstijging in het volgende jaar zo sterk zal zijn dat een gelijke ontwikkeling van uitkeringen en lonen en het voortbestaan van het kabinet-Lubbers III op het spel komen te staan. We bekijken eerst of de loonruimte in 1992 aanleiding geeft om een stijging van de (contract)lonen te verwachten die uitgaat boven de norm voor de koppeling (tussen de 3,75 en 4%). Welke argumenten kunnen de vakbonden hebben om hun beleid van verantwoorde looneisen te verlaten voor 1992? En wat is de invloed op de looneisen van het verplaatsen van de verantwoordelijk-

heid voor het handhaven van de koppeling naar de vakbonden? Ten slotte staan we kort stil bij de vraag wie als 'boosdoener' mag worden aangewezen wanneer een te hoge loonstijging in 1992 leidt tot een inkomensachterstand voor uitkerings-trekkers en het aftreden van de minister-president.

Loonruimte en loonstijging

Tabel 1 laat voor de periode 1990 tot 1992 de loonruimte en de loonstijging zien. Uiteraard betreft het voor de jaren 1991 en 1992 ramingen, waarbij de inflatie voor dit jaar is gebaseerd op huidige inzichten en die van volgend jaar op de verwachting van het Centraal Planbureau. In de tweede kolom geven we de (macro-economische) loonruimte weer volgens de definitie zoals die vaak gebruikt wordt door de vakbonden: de som van de stijging in het consumptieprijspeil en de arbeidsproductiviteit. Daarnaast wordt de loonruimte weergegeven, gecorrigeerd voor ruilvoetveranderingen, de incidentele component van de loonstijging en veranderingen in de sociale lasten voor werkgevers. Een stijging van de contractlonen die binnen deze gecorrigeerde loonruimte blijft, leidt niet tot een stijging van de arbeidsinkomensquote en tast de rendementsposities van de ondernemingen niet aan¹. De laatste twee kolommen laten de stijging van de contractlonen, respectievelijk van de loonsom per werknemer zien.

De eerste conclusie uit de tabel is dat de stijging van de contractlonen binnen de gecorrigeerde loonruimte blijft in de periode 1990-1992 en de loonontwikkeling in Nederland dus gematigd mag worden genoemd. Ten tweede gaat de stijging van de loonsom per werknemer grosso modo gelijk op met de totale loonruimte². Ten slotte blijkt in de jaren 1990 en 1991 de stijging van de contractlonen in de marktsector dichter

bij de gecorrigeerde loonruimte dan bij de totale loonruimte te hebben gelegen. De voorspelling van het Centraal Planbureau voor 1992 van een stijging van de contractlonen met 3,8% lijkt op basis van tabel 1 dan ook niet onrealistisch, gegeven de huidige inflatieverwachting. In dat geval komt de evenredige ontwikkeling van de lonen in de marktsector en de uitkeringen dus niet in gevaar in 1992.

Hogere loonstijging?

Welke argumenten zijn er nu om te veronderstellen dat de contractloonstijging toch hoger uit valt dan de door het Centraal Planbureau geraamde 3,8%? Zoals uit tabel 1 blijkt is de loonruimte, zoals die door de vakbeweging wordt gedefinieerd, niet volledig gebruikt voor een stijging van de contractlonen, en is de groei van de koopkracht voor de modale werknemer (niet in de tabel) na 1990 beperkt gebleven. In de tweede plaats lijken de arbeidsverhoudingen voor 1991 aanzienlijk verslechterd. De verhoudingen tussen de vakbeweging en het kabinet zijn verstoord door de recente ingrepen in de WAO en de Ziekwet en het afschaffen van de koppeling. Bovendien zijn de kansen op een centraal akkoord gering sinds de werkgevers zich hebben teruggetrokken uit de centrale overlegkaders en de vakbeweging het loonoverleg liever decentraal organiseert. Dit laatste geldt met name voor die sectoren die kampen met een tekort aan gekwalificeerd personeel. De recente toename van het aantal FNV-leden zal het zelfbewustzijn van de vakbonden waarschijnlijk alleen nog maar versterken.

Of gematigde ontwikkeling?

Het cijfer van het Centraal Planbureau is hiermee overigens nog niet van tafel, want naast de argumenten voor een hogere loonstijging zijn er ook argumenten voor een gematigder loonontwikkeling. Van de voorziene verslechtering van de (internationale) conjunctuur kan een loon-

Tabel 1. Loonruimte en loonstijging tussen 1990 en 1992, in procenten

Jaar	Loonruimte	Gecorrigeerde loonruimte	Stijging contractlonen	Stijging loonvoet
1990	4,0	3,6	3,0	4,3
1991	5,0	3,9	3,5	5,3
1992	5,5	3,9	3,8	4,6

Berekeningen gebaseerd op: Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan*, 1990, 1991 en *Economisch Beeld*, 1992; bij de berekeningen van de loonruimte in 1991 en 1992 is uitgegaan van een inflatie van 3,5%.

1. Zie ook: G. Zalm, Mythen, paradoxen en taboes in de economische politiek, Oratie aan de Vrije Universiteit, Amsterdam, 1990.

2. Zie ook: F.A.G. den Butter, De loonruimte: mythe of baken?, *ESB*, 13 maart 1991, blz. 272-275, die voor een langere periode een gelijk opgaan van loonruimte en stijging van de loonvoet in Nederland laat zien.

matigende impuls uitgaan als de geraamde economische groei van circa 1% leidt tot een lagere groei van de werkgelegenheid en eventueel tot het oplopen van de werkloosheid. Daarnaast kan het appel van Lubbers, Kok en De Vries op de solidariteit van werknemers met de uitkeringsgerechtigden een loonmatigend effect hebben. In een nog te verschijnen studie laten we zien dat een vakbond die rekening houdt met de welvaart van uitkeringsgerechtigden, in de huidige situatie een lagere looneis stelt dan bij een onvoorwaardelijke koppeling³.

Niettemin trekt het kabinet een zware wissel op de verantwoordelijkheid van met name de vakbeweging door een beroep te doen op een beheerste loonontwikkeling. Zoals een beleidsmedewerker van de Abva-Kabo opmerkte, kan de vakbeweging niet verantwoordelijk worden gehouden voor een rechtvaardige inkomensverdeling indien het kabinet tegelijkertijd het financieringstekort wil terug dringen en de collectieve lastendruk constant wil houden⁴.

Deze doelstellingen van het kabinet, die samen met het behoud van de koopkracht voor de uitkeringsgerechtigden door Planbureau-directeur Zalm de 'gouden driehoek' van het regeerakkoord zijn genoemd, zijn nu de conjunctuur over haar hoogtepunt heen lijkt alleen simultaan te verwezenlijken bij een gematigde loonontwikkeling⁵. Het kabinet zit namelijk vast aan bezuinigingen op de inkomensoverdrachten wil het financieringstekort niet oplopen, terwijl het tegelijkertijd de collectieve lastendruk constant wil houden met het oog op de groei van de werkgelegenheid. Wil het kabinet binnen dit raamwerk de koopkracht van uitkeringsgerechtigden in de pas laten lopen met de inkomens in de marktsector, dan is het daarbij afhankelijk van een gematigde ontwikkeling van de lonen in de marktsector.

Boetekleed

Wij zetten de argumenten voor en tegen de verwachting van een gematigde loonontwikkeling in Nederland voor 1992 nog eens op een rijtje. De (gecorrigeerde) loonruimte voor 1992, het beroep op de vakbeweging solidair te zijn met uitkeringsgerechtigden en het verwachte zware weer in het komende jaar lijken een verantwoorde loonstijging te bevorderen. Daar staat tegenover dat de matige groei van de koopkracht, de verziekte arbeidsverhoudingen, de

kleine kans op een centraal akkoord en de sterke positie van de vakbonden minder optimisme over de kansen op loonmatiging rechtvaardigen. Deze droge opsomming gaat echter voorbij aan de onverminderde noodzaak tot loonmatiging in Nederland in verband met het bevorderen van de werkgelegenheid. Om op langere termijn voldoende draagvlak voor de sociale zekerheid te garanderen, is immers een verhoging van de verhouding tussen actieven en niet-actieven cruciaal. Wanneer deze doelstelling in 1992 in gevaar zou komen door een te hoge loonstijging moeten, onzes inziens, zowel het kabinet als de sociale partners het boete-kleed aantrekken. De sociale partners omdat zij de werkgelegenheid in de marktsector in gevaar brengen door een te hoge loonstijging, en de regering omdat zij zich drie doelstellingen tegelijk stelt die in moeilijke tijden nauwelijks verenigbaar lijken.

Wanneer het loslaten van de koppeling onoverkomelijk is in verband met de doelstellingen voor het financieringstekort en de collectieve-lastendruk, betekent dit nog niet dat de verantwoordelijkheid voor een rechtvaardige inkomensontwikkeling op

het bordje van de vakbeweging gelegd mag worden. Daarnaast heeft de manier waarop het kabinet heeft ingrepen in de WAO en Ziektewet bepaald niet de schoonheidsprijs verdiend. Zo bezien maakt minister-president Lubbers zijn politieke lot terecht afhankelijk van de loonstijging in 1992: is deze onverantwoord met het oog op de werkgelegenheid en wordt er de facto ontkoppeld, dan is dat immers mede te wijten aan kabinetsbeleid dat niet heeft gewerkt.

Hans Vijlbrief Rob van de Wijngaert

De auteurs zijn als assistent-in-opleiding werkzaam bij de onderzoeksgroep Toegestapte Arbeidseconomie (ALERT), Vrije Universiteit, Amsterdam en verbonden aan het Tinbergen Instituut. Zij bedanken Frank den Butter en Bernard Compaijen voor hun nuttige commentaar.

3. J.A. Vijlbrief en R.F. van de Wijngaert, *Unions and the link*, Research Memorandum, Vrije Universiteit, nog te verschijnen.

4. M. Wilke, Politici moeten niet zo zeuren over de collectieve-lastendruk, *De Volkskrant*, 20 juli 1991.

5. Zie: L. van der Geest, *The party is over*, *ESB*, 27 maart 1991, blz. 317.